

(جەلال بەرزنجی)

ئاسسودەیی و

بەختەوهری لەو

مالهوه سهراچاوه دهگرن

که جگه له خۆی و

هاوسهههکهی و سی جگهر

گۆشهکهی تیبیدا دهژین و،

ئیسیتیتیکای شوینیش بهر له ههموو

شتی مالهوهیه. که شاعیر، کوتایی

شيعره بروسکه دارهکانی به ژماره

(۱۳۶) هیناوه، که (با) بۆ

قاچهکانی دهخوازیت که پیتی

بگه ریتتهوه مالهوه (باش درکهی

خیرایی و به پهله بیه، که تراوه

(قاچهکانی بۆ با بهرهللاکرد)، جیتی

خۆیه تی که شاعیر دوا به رهه می

ناوین (ناوم بنین مالهوه)، که

جیهان لای ره سوول ههمزاتۆف له

ئاگردانه کهی مالی ئه وانه وه دهست

پیده کات، و خوشه ویستیش،

به تاییه تی خوشه ویستی نزیکترین

کهس له ژيانی شاعیر، ههستی

ناوهوی زیاتر دهجوولین، که تا

دهتوانی زیاتر هۆگری مالهوه بیت و

هیچ شوینیک به خو نه گری مالهوه

نه بی، چونکه له ویدا ئه وه ههستهی

خوشه ویستی بوون و ناماده باشی

زیاتر ههیه و، ژيانی راسته قینهش

له ویدا یه.

گۆته وتنه: «ئایا ژيانی من و

داهینان قابلیکی دارپێژراو نییه که

لیک ناترازی؟» ههروهها دهلی:

«من له هونهردا خۆم نه بهخشیوه بۆ

له دوو قاچی له (با) دهگه ریم
بۆ نهوی چیتر باسی (با) نه کهم
و پیتی بگه ریمه وه مالهوه

مرۆف له ههموو شوینیکدا خۆی
به نامۆ دهزانن، له مالهوه نه بی،
بۆیه هه میشه بیری یه کهم شوین
ده کاته وه که تیبیدا ئۆقره ی گرتوه و
هۆگری بووه، مالهوه ش خوشتترین و
ئاسووده ترین شوینه که مرۆف خۆی
خاوه نییه تی و کۆمه لتی یاده وه ری به و
ئارامگه یه ده بیه ستنه وه، شاعیریکی
عه ره ب له م رووه وه جوانی بۆ چوه
که ده لی:

کم منزل في الأرض يألفه الفتى
وحنينه أبدأ لأول منزل
متع فؤادك ما استطعت من
الهوى
ما الحب الا للحبيب الأول

بۆیه لای شاعیری نوێخواز

ناوم بنین مالهوه

لیدوانی: کهمال غه مبار

دروسستکردن، به لکو بۆ ژيانی رِهسەن، به لَام ژيان ته گهر هه مديس به لای منه وه داھينان بچ، ئەوا من جياوازی له نيتوانياندا ناکەم» (١)

ئەو (١٣٦) کۆپله شيعرهی که له پيشه وهی کۆمه له شيعره کەن، دەچنە خانەي شيعری بروسکە دار، که تپیرامان و قوولبونه وه پان گهره که. که شاعیر تپروانینی تايبه تی خۆی به رامبهر ژيان و بوونه وه ره کانی ههیه، به لَام له کۆپله کورته شيعریه کاندای که لپیان دده و پین، ههست ده که یین شاعیر به حوکمی به ره و پيشه وه چونی شوړشی ته کهنه لۆژیا و زانیاریه کان و خۆسه پانندی جیهانگه رایبی، له و واقیعه به رچاوهی که باوه دوور که ویتته وه، له شتی نوێ بگه ری، به رگی تازه له بهر بوونه وه ره کان بکات، شته ماقووله کان بکاته ناماقوول بۆ نمونه، شاعیر ده لئ:

**باهه ته دی هه لئ کردوه
به ر پتی خۆی نابینی**

به خشینی که سایه تیبی مرۆف به (با) له فهرهنگی واقیعه کارتیکی نامۆیه، که (با) به وشپوهیه تووشی سه رشیتی بووه و له سنووری خۆی ده رچووه، ئەم جوړه وینه کی شانهی (با) دوور که و تنه وهیه کی ته واوه له واقیعی به رچاو و باو، بۆیه مالارمییه ده لئ: «واقیع له سترانه کانتاندا رهش بکه نه وه، خۆی باوه و ئاساییه، تاکه شت که پتویسته شاعیر بیکات، ئەوهیه که کار بکات و دوو چاوه کانی هه ردهم له م گوزارهیه بگه ری: هه رگیز رووی نه داوه.» (٢) ههروه ها شیللی له کتیبه که یدا «داکۆکی له شيعر» دا ده لئ:

«شيعر شته باو و ئاساییه کان و لپده کات خۆیان و بنو پین وه ک بلتی نا ئاسایین.»

جهلال به رنجی له کۆپله شيعریکی دیکه دا، پتوه ندییه کی نه پچراوی توند و توژ له نیتوان شيعر (وه رگر- متلقى) دروست ده کات، که شيعر رۆحه و په یژهی ههیه، هه موو کهس له رۆحی شاعیر ناگات و، ناگاته ئەو پایه به رزهی که له سه ر عه رش دانیشته وه، مه گه ر به په یژه، پله به پله بۆی سه رکه و ئ، هه موو که سیکیش به رۆحی شاعیر ناشنا نابێ ته گه ر لیوهی نزیک نه بچ و، له رۆحی شاعیر نه گات که به شيعر ته عبیری لئ ده کات. ئەوه تا ده لئ:

**به په یژهی رۆحدا
ده توانن سه رکه ون**

که وا ته لپرده ئه م رۆحییته ته له به رزترین پله وه پایه دا شتیکی مادی و عه قلی نییه، که به پتی لۆجیک حیسابی بۆ بکه یین، به لکو شتیکی ههسته وه ری و ویزدانی و زهنیه. له کۆپله یه کی تر دا ده لئ:

**ئهم ته مومژه بوو
منی گه یانده ئیتره**

شاعیر له هه موو که سیک زیاتر ههست به تیکو پین کچوونی شیرازهی شته کان ده کات، که شته کان لپل و نادیار و ته ماوی بوون و سه ری لئ ده رنه کردن، ناتوانی هه تا سه ر له ناو ئەو واقیعه دا بمینیتته وه و چاره سه ری خۆی به قه ده ریک بیهستیتته وه که ئەنجامه که ی روون نییه. بۆیه دهیه ویت له و ژيانه ته ماوییه ده رباز بچ و، ههنگاو به ره و ژيانی کراوه و چاره نووسی دیار و ده رباز بوون له شته نهیینی و شار دراوه کان و باوه شگر تنه وه بۆ جیهانی ئاسووده یی و دهست له ملاتی خۆشه ویستی

هاوسه ر و خپزان و مالتیکی ئارام بچ. ئەم روو کردنه ی شاعیر بۆ جیهانیکی دی، راکردن نییه له نیشتمان به قه ده ئه وهی خۆ دۆزینه وه یه کی تری شاعیره له ولاتیکی تر دا، ره تکر دنه وهی ئەو ژيانه یه که تپیدا گیری خوار دووه، شکانندی سنووره دیاریکراوه کانه، ده رگا کردنه وه یه به ره و دنیا یه کی نویتی پر له ئاسووده یی و، گه شتیکی نویتی بۆ خۆ دۆزینه وه و دۆزینه وهی لایه کی تری جیهان و «به رده و امبوونی گری ژيان و به نام سوکوردنی نزیک و، نزیک کردنه وهی دووره» ههروه کو ئەدو نیس ده لئ:

**رۆژتیک،
هه له به سته کان ده بنه ده روازی شار
به ره و خاکی ناواری و
ناواریه ییش ده بیته
نیشتمانی پتغه مبه ران
رۆژتیکیان
ئه سستیره کان له سه ر زوی وه ک
ئافره تان ده رۆن (٤)**

شاعیر گه ره کیه تی شته جوانه کان نه شیو پین و به جوانیی خۆیان بیاریزین، ئەو مرۆقه ی که مه به سستییه تی گونجانی نیتوان دوو شت له ناو به ری، ئەو ریشو لانه ی سه رما و به فر تینی بۆ هیناون و روویان کردۆته شار و برسییه تی تهنگی پچ هه لچنیون، له جیاتی رووکردنی دانه ویتله بۆیان، ته پکه یان بۆ ناونه ته وه، به پتچه وانیه ی ولاتانی رۆژئاوا که خه لکه که هۆگری بالنده یه و دانه ویتله ی بۆ روو ده کهن، لای ئیمه ئەو پتوه ندییه ویزدانییه ده بیته ته پکه، به لَام شاعیر ئەو ته پکه یه به سه ر ویزدانی ئەواندا ده روو خینی و ده لئ:

له جیاتی ریشو له ی

ناو به فری حدوشه که بیان ته پکه به سهر ویزدانیا ندا پروخا

نهم جوره پروخانه، داته پینی رۆح و ویزدانه، که له ههستی مرۆفانه دهردهچن، ههست به تازاری ویزدان دهکهن، له رۆحی به رزو بیگهرده دهرتازین، چونکه جوانکاری ژبان دهشیوین، بچ ویزدانییه که که دانانی ته پکه به بۆ تهو ریشو له بهسته زمانانهی که هانایان بۆ هینان، تهو ته پکه به له واقعی خوی دهرتازین و دهبیته حاله تیکی دیکه که ویزدانیا ههرهس پیدین، نهم ته پکه به که ره مزی هه ژاری مادهیه دهبیته ره مزی هه ژاری رۆح، تهو دوو پیوه نندییه ناکۆکه به وه ریسوا دهکرتن، که یه کیکیان به سهر تهوی تردا زال بۆ، بویه پیوه نندییه رۆحیه که زیاتر سهر دهکات و به سهر ویزدانیا ندا دهرووخی و، حاله ته مادهیه که تهو رواله ته و بوونهی نامین.

له کۆپله یه کی تردا شاعیر دهلی:

شهوتیک له (پایز)

کونده په پویه ک

له ترسی دهنگی خوی نه خهوت.

(پایز) لای شاعیر رووتبوونه وه یه

و رووتکردنه وه یه، ریسوا کردن و دامالینه، دهنگی کونده په پووش دهنگیکی ناسازی ناخوشه، که نه بخویندوه مانای تهو نییه که دهنگی خوی پی ناسازه، به لکو له ترسی دهرکهوتنی حه قبیقه ته که یه تی، که خویندن و نیشتنی نیشانهی شوومی و به دوومییه، که خویندنی راستیییه که یه دهرده که وئ، کونده په پووش ههر له شه وئ دهرده که وئ و، به شه ویش ده خوین، به لام که ناخوین، ههستی ترس وای لیده کات که بیده ننگ بیت و

خویندنه که ی مهرگی به دواوه بی. نهم کۆپله شیعره شیگردنه وه ی باری دهرووینی بالنده یه کی به شوومه و دهکرت مه بهستی مرۆفیش بی، به تاییه تی ته وانه ی له واقعیدا له ناو خه لکدا رووت بوونه ته وه، که ههز دهکهن خویان دهرخه ن، به لام له ترسی ته وه ی که زیاتر رووت نه بنه وه و زیانیا پی نه گات بیده ننگ ده بن.

به م جوره شاعیر حاله تی کونده په پویه کی شه ویتی پایز به رجهسته دهکات و، نهم جوره به رجهسته کردن و وینه کیشانه ی توانستی شاعیر دهرده خات که چۆن ته عبیرتکی هونه ری دارشته وه، که ته عبیر کردنه له جوانکاری و گواستنه وه ی نهم ههسته ی شاعیر بۆ خه لکانی تر، چمکی جوانکاری لای کانت ههروه کو هیکل دهلی:

«جوانی گرتیک پیکدیتی که تیبدا گشت و تاییه ت و، مه بهست و هۆکار، دهرکپیترکرا و باهت ده توتنه وه، جوانیی هونه ری له هزر له دایک ده بی و دهرده چی». (۵)

شاعیر ده یه وئ دوو بالی لی پروی، بۆ دارشتن و بیناگردنه وه ی ژبان، به هیزی خه یال:

دهموی له گه ل فریندا

برۆم

بۆ گترانه وه ی هیزی خه یال

بۆ ناو ژبان

هیزی خه یال تهو هیزه یه که مرۆف ده گه رینیتته وه ناو تهو ژبانیه که شیوتنراوه و گه چلاوه، ده یه وئ بهو خه یاله پیوه نندییه کی رۆحی له گه ل ژباندا دروست بکات، نه ک پیوه نندییه کی ویشکی ناسایی که رۆح تیبدا مردوه، شته کان هیزی گۆزان و دینامیکیه تیان تیدا نه ماوه، تهو ناوه رۆکه رۆحیه له

شیعردا گرنگی و بایه خی خوی هه یه. ههروه کو لۆره نس دهلی:

«هونه ر به تاییه تمه نندییه که ی بایه خدانم ناو رووژینتی، به لکو ناواخه رۆحیه که ی، حوکی ته ده بی جیگه ی ناکۆکی نییه، به لکو حوکه رۆحیه که ی شتیکی گرنگه» (۶)

له م کۆپله یه دا شاعیر خۆشه و بیستی نیشتمان به رجهسته دهکات و دهلی:

شه ریش ته و او بوو

منداله کانی (که مپه کان)

له دهوری ناگردان

له سهر خۆل

نه خسه ی نیشتمان ده که ن.

به ستنه وه ی منداله کان به خۆشه و بیستی نیشتمان، دروستکردنی عیلاقه یه کی رۆحیه، که تهوان به پیتی پاک و بیگهردی خویان زیاتر بیر له گه رانه وه ده که نه وه بۆ باوه شی نیشتمان که به هۆی شه په وه لیتی دوور که وتوونه ته وه، زیاتر خولییای تهو باوه شه گه رموگورهن، نه ک له ناواریه ی، له که مپه کان ژبانیتیکی نامۆبانه به رنه سهر، تهو مندالانه ی وه کو گول فری دراونه ته شوینه ناتارامه کان، وه ک تهو گولانه وان که له لقه کانیا پی به زه بی لیکراونه ته وه له ژیر پیدا ده پلیشیتنه وه، له م رووه وه کیستس دهلی: (نیمه رقمان له و شیعره یه که شوینه واریتی روون لامان جیدیتلی، ته گه ر پریار له سهر تهو نه ده بن، ته وه وا دهرده که وئ که بی بایه خه، پیوسته شیعر مه زن بی و له به رچاواندا ون بی، شیعرتیک بی بچیتته ناو گیانی مرۆف و به تاییه تمه نندییه که ی ترس یان واقورمان نه رووژینتی، به لکو به باه تیبیه که ی. نای له جوانیی گوله خه و الووه کان! چهند له جوانیییه که ی له دهست ده دات ته گه ر فری دریتته

سهر ږيگا و هاوار بکات: «به سهر سامييه وه سه يرم بکه، من گولہ وه نه وشه م، من گولي به هارم» (۷)

جلالی شاعیر نهو جوړه پيوه ندييه روحيه له لا گرنګ و له زوره شيعره کاني رهنګي داو ته وه. شيعرېش خو له خویدا تعبير له روحي شاعیر دکات. شاعیر له م کولپه يه دا، بو ماو هيه ک بزاقی سروشتی دوه سستی و، روحي مروث به ناو و ژيان دهبه خشی و ده لئ:

ناو

و

ژيان

وه ستا بوون

پشوويه ک بدن

نهم دوو بوونه وهره کسه له جوولانه وويه کي به رده وامن، نه گهر بوه ستان و جوولنه کنه کنه بگه ن ده کن، چونکه بزوتنه وه ديارده يه کي وه ستان نييه، ناو و ژيانيش ديارده يه کي پر جوولنه و بزاقن، به لام وه ستان يان بو ماو هيه کي کورت و پشودان بو به خو داچوونه وه و خو نوپکر دنه وويه. پيوه ندييه کي روحيش له نيوان ناو و ژياندا هيه، ژياني مروث، ژياني هر بوونه وهره يکي دي، که بووني ناو، بووني ژانه، نه بووني نه بووني ژيانه، وه ستاني ناو وه ستاني ژيانه، لي رده دا هه لگي رانه وه ي بوونه وهره سروشتييه کان و که سايه تبي مروث پيدان يان نيشانه ي نوپخو ازيه له شيعدا، وینه ي پروني تي له شيوي دارشنتي خواست ته کانيکه بو ترازاندي شيوازي نو، که ناوي ده نيپن درکه ي شيوازي، له درکه ي ره واني تي به شيوازه کون و ويشک و برينگه که ي که زينده گی و

جوانکاري تي دا نييه.

تواننه وه ي دوو بوونه وهره کوک و ته با له بوته ي يه ک دارشنته (سبيکه) که ليک جيا ناکرپنه وه (ناو و ژيان) و پر کرده و يان به روحي کي مروثانه ي زينده گی که هه رده م نهو رو حه به رده و امه و ناو هستي، به لام پيداني پشوويه ک به هه رده و بوونه وهره جوړه داهي تان و نه فراندني کي تي دا يه که هيز و پي زي بنياتناني نوپي شيعر به رجه سته دکات، که جي هاني نه مرو ي شيعر، جي هاني روحي شاعيره، نه ک ته نيا ته عبير کردن له بيروبا وهر به وشه. شيعر به چه مکه نوپيه که ي له چوارچيو ي پروني تي (به يان) زياتر له جوړه کاني تر خو ي دهبيني ته وه، به تاييه تي له خوازه (استعاره) دا.

خو نه گهر زياتر به ناو نهو (۱۳۶) کولپه کورتانه ي پيشه وه ي به ره هه م که ي شاعير دا شو رپينه وه، نه م وه ستانه له ناست هه ريه کي کيان ده مانخاته به رده م هه ر ده قيتک له و ده قانه که (ده قي کراوه) ن و نه فه سي کي دري تمان گه ر که که له دارشنتي رسته و نه سه ق و ريتمي زمان و به کاره ي تاني شيوازي درکه و خوازه و ره مز له بنياتناني وينه ي شيعدا، زياتر قول بينه وه، بو نه وه ي خو پنه ر له زه ت وهره گري يان تي يگات و با شتر بچي ته ناو بنج و بنه واني شيوازي دارشنتي شيعره کان که نه مه ش خو ي له خو دا مه به ستي هه موو کاري کي هونه رييه، بو يه له سه ره تاشدا ناوي نهو کولپانه م نا دري تادري له ناو کورت بريد ا، حه قيقه تي کم گه ر که بوو که هه ر کولپه يه ک له و کولپانه، ده قي کراويه و ره خنه گر بو ي هه يه که زورشتي لي هه لکري تي و شيعر ي سهر بلنگو نين به قه ده نه وه ي شيعر ي ته نه مولين، رامن و قول بوونه وه و

شاره زابيان پيوسته. نه م جوړه شيعره ش که شيعر ي ساته وه خت نييه له سه رده مي نه مرو ماندا له دل و ده رووندا زياتر شويني خو ي ده کاته وه و بووني خو ي ده سه لميني له م رووه وه (لويس نه راگون) ده لئ:

هه رچنده هه لپه ست کورت پي ت

زياتر ده چي ته دل ه وه

له م جوړه شيعره ش، نه راگون له شيعره کاني (جه لال) يش کورت تري نييه که بو نمونه ده لئ:

نايا وشه ي شهرم ده زاني (۸)

که چي جه لالی شاعير ده لئ:

نوي..!!

خودايه

سهر چاره کان:

* جه لال به رنجي، ناوم بنين مال ه وه، کوشيعر، چاپخانه ي مناره- هه لير، سالي ۲۰۰۶.

۱- الاتعكاس والفصل- دياليكتيك الواقعية في الابداع الفني- هورست ريديكر، تعريب فؤاد مرعي- دار الجماهير- دمشق دار الفارابي- بيروت ۴۵ ل

۲- ارنست فيشر. ضرورة الفن. ترجمة اسعد حليم ل ۸۹-۹۳

۳- هه مان سهر چاره ي پيشو ل (۷۲)

۴- مقدمة في الشعر الصوفي ل ۸۸

۵- گوژاري (الآداب) ژماره ي يه کم- کانوني دووم سالي (۹) النقد والعمليۃ الابداعية. د. علي سعد.

(۶) قوة الشعر- جيمز فنتن. ترجمة: الدكتور محمد درويش دار الشؤون،

الثقافية العامة- بغداد ۲۰۰۴

(۷) هه مان سهر چاره ي پيشو ل ۱۳ ل

(۸) بروانه: أراجون. شاعر المقاومة- ماکهولم کولي بترک. رودس.